

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

ВОЛКОВА ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА

УДК 330.117(100)«16/18»(043.3)

**ГЕНЕЗИС ЕКОНОМІЧНИХ ФУНКЦІЙ НАЦІОНАЛЬНИХ ДЕРЖАВ
ТА ФОРМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ**

(друга половина XVII – 60- ті рр. XIX століття)

Спеціальність 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Степаненко Сергій Васильович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри історії та теорії господарства

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лагутін Василь Дмитрович,
Київський національний торговельно-економічний університет МОН України,
завідувач кафедри економічної теорії та конкурентної політики

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник

Кудласевич Ольга Миколаївна,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ,
старший науковий співробітник відділу економічної історії

Захист відбудеться « 6 » червня 2017 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03057, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, Дегтярівська, 49-Г, ауд. 601.

Автореферат розісланий « 4 » травня 2017 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук, доцент**

Л.М. Ємельяненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальність наукового дослідження генезису економічних функцій національних держав в сучасних умовах обумовлена посиленням ролі держав в процесах функціонування та розвитку ринкових економічних систем суспільств Західної цивілізації. В них відбуваються зміни, які пов'язані зі зростанням впливу процесів глобалізації та міжнародних економічних організацій на господарську діяльність, інформатизацією суспільного виробництва, зміною форм конкуренції, формуванням економіки знань. В цих умовах посилюється значимість координації діяльності економічних суб'єктів та виникає необхідність пошуку нових форм реалізації економічних функцій національних держав.

В сучасній науковій літературі існують різні підходи до трактування змісту та сутності економічних функцій держави. Переважна більшість наукових праць з проблематики висвітлення природи таких функцій присвячені дослідженню процесів формування та реалізації економічної політики, обґрунтуванню напрямів ефективного регулюючого впливу та державного управління економікою на основі традиційних методологічних принципів. Проте низка актуальних питань віддзеркалення як основних характерних ознак економічних функцій національної держави, так і форм їх реалізації, недостатньо детально досліджено. В сучасних умовах суспільних перетворень нагальною постає проблема критичного переосмислення наукових результатів дослідження генезису економічних функцій держави, визначення форм їх реалізації з застосуванням нових теоретико-методологічних підходів, зокрема принципів та підходів цивілізаційної парадигми суспільствознавства.

Важливе значення в розвитку економічних функцій національних держав має стадія становлення ринкової економічної системи, під час якої мала місце зміна як характеру економічних функцій національних держав, так і основних форм їх реалізації. Ці зміни відбулися внаслідок ліквідації відносин владарювання-підпорядкування та утвердження демократичних устоїв організації суспільства, коли економічна діяльність в національних державах стала ґрунтуватися на засадах свободи та рівності.

Стадія становлення ринкової економічної системи займає особливе місце в її історичному розвитку, оскільки з нею пов'язана необхідність створення ринкових інститутів як основної форми реалізації економічних функцій національної держави, покликаних виконати її організаційну роль на демократичних засадах. Сформовані нові економічні функції держави та ринкові економічні інститути на різних стадіях генезису ринкової економічної системи переважно еволюціонували – збагачувалися новими елементами, ускладнювалися, забезпечували посилення ролі свідомого впливу на них з боку держави. Їх дослідження стає можливим лише на основі генезису через розкриття логіки послідовності змін в економічних функціях національних держав на кожній окремій стадії життєвого циклу ринкової економічної системи.

Дослідження особливостей становлення економічних функцій національних держав в суспільствах Західної цивілізації має важливе значення для України, де сьогодні відбуваються складні процеси утвердження національної держави та формування ринкової економічної системи. Вивчення досвіду провідних суспільств Західної цивілізації у формуванні економічних функцій держав та інституціональних форм їх реалізації має для України не лише теоретичне, а й практичне значення. Його результативна адаптація буде сприяти створенню дієвих механізмів демократичного впливу держави через систему ринкових економічних інститутів на розвиток ринкової економічної системи.

Над проблемою дослідження економічних функцій держави працювало чимало зарубіжних науковців, серед яких варто зазначити таких вчених як С. Кузнеця, Дж. Хікса, Фр. Фон Хайека, Г. Саймона, Дж. Б'юкенена, Р. Коуза, Д. Норта, М. Фрідмана, Дж. Стігліца, О. Уільямсона, Т. Сарджента, Дж. М. Кейнса, В. Ойкена, Л. Ерхарда, М. Мюллер-Армака, Ф. Фукуяму, М. ван Кревельда, Р. Осборна, Е. де Сото, В. Іноземцева, А. Шастітко, О. Аузана, І. Бабайцеву, Ф. Шамхалова, Р. Нурєєва, В. Владимірова, Р. Грінберга, О. Рубинштейна, Г. Ковалю, І. Орлова, О. Купцову, З. Хусаїнова, Л. Гриніна, О. Нечай, Т. Юрьєву та ін.

Зростає інтерес до проблеми дослідження економічних функцій держави і вітчизняної наукової громади. Так, вагомим науковим здобутком стали праці Ю. Пахомова, А. Чухно, В. Геєця, В. Лагутіна, С. Степаненка, І. Малого, О. Беляєва, В. Дементьєва, В. Якубенка, Ю. Павленка, М. Диби, О. Оболенського, Л. Дмитриченко, Б. Панасюка, І. Радіонової, М. Галабурди, Ю. Уманціва, І. Михасюка, С. Сажинець, Г. Аніловської та ін. Дослідженню окремих аспектів становлення та розвитку економічних функцій держави на основі історико-економічного аналізу присвячені також праці Л. Корнійчука, П. Леоненко, В. Фещенко, В. Небрат, Л. Горкіної, П. Юхименко, Н. Супрун, А. Маслова, О. Москаленко, В. Кравченко, О. Сайкевича, О. Кудласевич та інших вчених. Одночасно поглибленого дослідження потребує розгляд генезису економічних функцій національних держав та економічних інститутів як основної форми їх реалізації на стадії становлення ринкової економічної системи, спроба реалізації якого була здійснена в межах даної дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною наукових тем кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: «Генезис інститутів сучасної ринкової системи» (номер державної реєстрації 0105U002255), «Господарство суспільств Європейської цивілізації та його відображення в економічній думці: еволюційно-інституціональний аналіз» (номер державної реєстрації 0110U000471), «Світова економічна думка про еволюцію господарських систем: цивілізаційний підхід» (номер державної реєстрації 0115U003029). В межах зазначених наукових тем особисто автором визначено сутність та генезис економічних функцій національної держави на основі використання

підходів та принципів цивілізаційної парадигми, обґрунтовано необхідність врахування цивілізаційних факторів, що впливають на особливості реалізації економічних функцій національних держав в Західній Європі.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є визначення теоретико-методологічних засад природи та генезису економічних функцій національних держав, обґрунтування інституціональних форм їх реалізації на стадії становлення ринкової економічної системи в провідних країнах Західної цивілізації, встановлення меж та способів адаптації їх історичного досвіду в Україні.

Відповідно до зазначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі наукові та прикладні завдання:

- розкрито підходи та принципи цивілізаційної парадигми суспільствознавства як методологічної основи дослідження ролі національної держави в економічній сфері суспільства;
- з'ясовано природу та форми економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі;
- визначено ступінь теоретичної розробки проблеми економічних функцій держави в сучасних наукових джерелах;
- обґрунтовано необхідність інституційних форм реалізації економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі;
- виявлено особливості формування економічних функцій національних держав та інституціональних форм їх реалізації в країнах Західної цивілізації на стадії становлення ринкової економічної системи відповідно до виробничої, соціально-економічної, посередницької та економіко-політичної підсистем функціональної структури ринкової економічної системи;
- встановлено можливості використання в Україні досвіду інституціонального впливу на ринкову економічну систему провідних національних держав Західної цивілізації.

Об'єктом дослідження є ринкова економічна система національних держав Західної цивілізації.

Предметом дослідження є економічні функції національних держав та інституціональні форми їх реалізації на стадії становлення ринкової економічної системи.

Хронологічні межі дослідження – друга половина XVII – 60-ті роки XIX століття, обумовлені стадією становлення ринкової економічної системи національних держав Західної цивілізації.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань у дисертаційній роботі було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: історично-хронологічного методу – при вивченні закономірностей та особливостей становлення ринкової економічної системи в суспільствах Західної цивілізації; системного, монадного, цивілізаційного, антропологічного методологічних підходів – для розкриття сутності ринкової економічної системи та визначення в ній ролі національної держави; методу кінцевих причин – для характеристики

функціональних структурних складових ринкової економічної системи як об'єкту впливу національної держави; методу стадій життєвого циклу – для обґрунтування якісних особливостей різних стадій генезису ринкової економічної системи; методів аналізу та синтезу – при обґрунтуванні структури економічних інститутів, етапів їх становлення. В дисертаційній роботі широко використовуються закони і категорії діалектики з метою наукового узагальнення економічних процесів.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження було одержано результати, що характеризуються науковою новизною і виносяться на захист:

вперше:

– обґрунтовано природу та генезис економічних функцій національної держави на стадії становлення ринкової економічної системи як державний вплив на діяльність економічних суб'єктів, спрямований на досягнення цілісності ринкової економічної системи, узгодження інтересів всіх учасників економічних процесів шляхом запровадження економічних інститутів в межах функціональної структури ринкової економічної системи, до складу якої входять підсистеми, кожна з яких становить окремий напрям реалізації національною державою економічних функцій;

удосконалено:

– теоретико-методологічні засади цивілізаційної парадигми, що доповнюються змістовною характеристикою підходів (системності, монадності, антропологічності, генезису) та принципів (цілісності, суб'єктності, процесності, само організованості), в результаті реалізації яких було встановлено особливості виконання державою ролі організаційного центру в ринковій економічній системі, шляхом запровадження державою субординуючих, координуючих, регулюючих та мотивуючих норм і правил, які встановлюють певний порядок дій економічних суб'єктів на засадах свободи та рівності, які своєю активністю забезпечують досягнення цілей, що лежать в основі відповідної економічної функції;

– підходи реалізації принципу монадності в методології дослідження розвитку суспільства та його економічної системи, що передбачає необхідність урахування ролі як матерії, так і суспільної свідомості, встановлення емерджентних властивостей ринкової економічної системи таких як верховна влада, приватна власність, конкуренція тощо. Це дало змогу розкрити об'єктивність дій держави щодо організації економічної системи, які спрямовані на забезпеченні її цілісності шляхом формування функціональної структури та системи ринкових економічних інститутів;

– трактування сутності економічних інститутів як форми реалізації економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі, які включають в себе встановлення статусу економічних суб'єктів, прийняття норм та правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської

діяльності та спрямовані на узгодження, на демократичних засадах, індивідуальних, колективних та суспільних інтересів;

– інструментарій застосування методу кінцевих причин цілісності системних об'єктів, встановлених Аристотелем, до складу яких відносяться матеріальна, сутнісна, рушійна та цілепокладаюча причини, доцільно використовувати задля визначення складових функціональної структури ринкової економіки (виробничої, соціально-економічної, посередницької та економіко-політичної підсистеми) як напрямів реалізації національною державою економічних функцій;

– систематизацію чинників, що впливають на ефективність інституціональних форм впливу національних держав на економічні процеси, до яких автором віднесено: особливості організації верховної влади, структура економіки, системність та послідовність запровадження демократичних змін в суспільстві та економіці, швидкість прийняття державних рішень та глибина їх узгодженості з інтересами членів всього суспільства, ступінь використання духовно-культурних особливостей (менталітету, релігії, освітнього потенціалу) нації в суспільних перетвореннях, визначення стратегії суспільного розвитку тощо;

отримало подальший розвиток:

– цілісне бачення в методології дослідження економічних функцій національної держави на основі еволюційного підходу та компаративного аналізу наукових здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених, що дало змогу встановити перспективні напрями досліджень інституціонального забезпечення економічних функцій національних держав, серед яких питання імпорту економічних інститутів, недопущення корупційної складової, реалізації індивідуальних, колективних та суспільних інтересів, урахування *past dependence* національної економіки та інші;

– наукові підходи щодо обґрунтування напрямів адаптації Україною досвіду інституціонального впливу на ринкову економічну систему національних держав Західної цивілізації, серед яких: повне та безумовне запровадження базових економічних інститутів, перш за все, інституту приватної власності; формування цілісних систем економічних інститутів в кожній функціональній підсистемі ринкової економічної системи; надання їм легітимності шляхом адекватного відображення в нормативно-правових актах, прийнятих в демократичний спосіб; урахування стадії життєвого циклу на якій знаходиться ринкова економіка нашої держави.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання як методологічного інструментарію для створення інституціонального середовища функціонування ринкової економічної системи в сучасній Україні. Основні положення роботи можуть бути також використані при підготовці лекційних матеріалів та написанні навчально-методичної літератури з історико-економічних дисциплін та інституціональної економіки. Результати дисертаційної роботи можуть бути корисними для науковців, дослідження яких спрямовані на переосмислення сутності та ролі національної

держави у становленні ринкової економічної системи на методологічних засадах цивілізаційної парадигми суспільствознавства, на пошук більш ефективних шляхів формування ринкової економічної системи України.

Окремі результати дисертації були використані Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» при розробці заходів, спрямованих на запровадження навчальних інновацій університетської освіти України (довідка №21/10-517 від 17.02.2017 р.). Основні теоретичні положення дисертаційної роботи були використані у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Історія економіки та економічної думки» та «Інституціональна економіка» (довідка від 17.01.2017 р.). Деякі результати дослідження було використано при викладанні курсів «Історія економіки та економічної думки» та «Економічна теорія» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (довідка №446/01 від 25.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеним, одноосібно виконаним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, які винесені на захист, одержано автором самостійно та викладено в його наукових працях.

Апробація результатів дисертації. Основні результати наукового дослідження обговорювались та отримали позитивну оцінку на методичних та методологічних семінарах кафедри історії та теорії господарства ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», а також були апробовані на десяти міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах: «Навчальні інновації та їхній вплив на якість університетської освіти» (29 січня 2003 року, м. Київ); «Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів» (2-4 лютого 2005 року, м. Київ); «Індивідуалізація навчального процесу як провідна складова модернізації вищої економічної освіти» (2 лютого 2006 року, м. Київ); «Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій» (5-8 лютого 2008 року, м. Київ); «Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні» (14–15 квітня 2010 року, м. Київ); «Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.» (15-16 листопада 2012 року, м. Київ); «Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності» (31 січня 2013 року, м. Київ); «Кооперація на порозі XXI століття: проблеми і перспективи розвитку: до 100-річчя Другого кооперативного з'їзду» (17 жовтня 2013 року, м. Київ); «Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті» (2–3 березня 2016 року, м. Київ); «Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку» (10 листопада 2016 року, м. Київ).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи автором було опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 4,1 друк. арк., з них: 2

статті – у наукових фахових виданнях, 3 статті – у наукових фахових виданнях України, які зареєстровані у міжнародних наукометричних базах, 10 – в інших виданнях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертаційної роботи становить 179 сторінок. Дисертація містить 3 додатки на 3 сторінках. Список використаних джерел містить 200 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, мету і завдання, визначено об'єкт, предмет, представлено методологічні засади і методи дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1 «Методологічні засади дослідження економічних функцій національних держав»** обґрунтовано доцільність використання положень цивілізаційної парадигми у дослідженні ролі національної держави в становленні ринкової економічної системи, сутності, природи та напрямів її економічних функцій, інституціональної форми їх реалізації та розкрито внесок сучасних авторів у розробку даної проблеми.

В дисертації на засадах використання методологічних підходів цивілізаційної парадигми (системного, монадного, антропологічного та генетичного) запропоновано розглядати ринкову економічну систему як цілісне утворення, що функціонує та розвивається у зовнішньому середовищі, яке активно впливає на неї. Автором встановлено, що до складу зовнішнього середовища ринкової економічної системи доцільно включати політичну, соціальну, духовно-культурну підсистеми суспільства; глобальне економічне середовище; природне середовище тощо. В роботі обґрунтовано необхідність використання підходів цивілізаційної парадигми для розкриття всієї сукупності зв'язків ринкової економічної системи, які стають об'єктом впливу з боку держави та входять до кола її економічних функцій.

В результаті проведеного дослідження доведено, що використання методологічного інструментарію принципів цивілізаційної парадигми (цілісності, суб'єктності, процесності, самоорганізованості) дає змогу визначити внутрішні сутнісні зв'язки, які пов'язують складові ринкової економіки в цілісну систему, що знаходиться в стані безперервних змін, коли зв'язки мають нелінійний характер, а тому для збереження цілісності потребує певної організації. В процесах організації формування та розвитку ринкової економічної системи було встановлено виняткову роль держави, яка виступає її організаційним центром, наділеним верховною владою та використовує її для узгодження індивідуальних, колективних та суспільних економічних інтересів.

При дослідженні ролі держави як організаційного центру аргументовано висновок про необхідність аналізу «вертикальних» зв'язків, що виникають між нею та іншими структурними рівнями господарської системи. Автором в роботі

доведено, що в основі результативної взаємодії держави зі складовими системи ринкової економіки лежить головний зв'язок суспільства – тип суспільної залежності індивідів, що визначає характер верховної влади, обумовлює зміну історичних типів держави, які забезпечують практичну реалізацію суспільної залежності. Буржуазно-демократичні революції, що пройшли в суспільствах Західної цивілізації в XVII-XIX століттях, докорінно змінили суспільний устрій та призвели до виникнення національних держав. Їх основу утворює перехід від особистої до майнової (економічної) залежності в якості головного суспільного зв'язку індивідів. Це призвело до утвердження в суспільстві особистої свободи та рівності індивідів, набуття ними статусу громадян, об'єднаних в політичну націю. Національні держави спрямовують свої функції на формування і реалізацію ключових спільних цілей та цінностей кожного громадянина та виконують їх на демократичних засадах.

Аргументовано, що в науковій літературі недостатньо розкрита природа економічних функцій національних держав, що обумовлено складністю та неоднозначністю самого поняття «функції» та використанням традиційних методологічних інструментів аналізу. На думку автора доцільно розглядати функцію як зв'язок між цілим (економічною системою) та частиною (її підсистемами), які знаходяться в стані безперервних змін та взаємно впливають одна на одну, оскільки держава покликана забезпечити цілісність ринкової економічної системи, реалізує верховну владу для впливу на складові ринкової економічної системи, спрямовує їх активну діяльність в певних напрямках. Сформульовано аргументований висновок щодо визначення економічних функцій держави як зовні заданих цілей для економічних суб'єктів, реалізація яких веде до збереження цілісності ринкової економіки.

На основі поглибленого інструментарію реалізації методу кінцевих причин цілісності встановлено основні напрями впливу національної держави на функціональні підсистеми ринкової економічної системи. До переліку кінцевих причин віднесено матеріальну, сутнісну, рушійну та цілепокладальну причини, які були обґрунтовані Аристотелем і активно використовувалися І. Валлерстайном, Т. Парсонсом та вітчизняними вченими при дослідженні суспільних процесів. Результатом їхнього застосування економічною наукою стало визначення структури економічної системи, до складу якої віднесено виробничу, соціально-економічну, економіко-політичну та посередницьку підсистеми. Доведено, що в кожній із них національна держава реалізує свої економічні функції, спрямовані на забезпечення цілісності ринкової економічної системи.

В дисертації обґрунтовано, що формою реалізації економічних функцій держави виступають економічні інститути, які включають в себе встановлення статусу економічних суб'єктів, прийняття норм та правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської діяльності. Інститут приватної власності віднесено до базових економічних інститутів, оскільки він виступає засобом визначення суспільного статусу економічних суб'єктів кожної підсистеми. Інші економічні інститути формуються за ознакою віднесення їх до

певної підсистеми ринкової економічної системи. Доведено, що відображені в економічних інститутах норми та правила діяльності економічних суб'єктів мають обов'язковий для виконання характер, оскільки ґрунтуються на силі верховної влади, що реалізується державою. Встановлено інституціональні умови, в яких конкретизуються економічні функції держави, мають координуючий, субординуючий, регламентуючий та мотивуючий характер, що дозволяє впливати на дії економічних суб'єктів в демократичний спосіб. Доведено необхідність дослідження становлення системи економічних інститутів, тому що в них проявляються економічні функції держави в організації ринкових економічних систем суспільств Західної цивілізації.

На основі проведеного аналізу сучасної наукової економічної літератури зроблено висновок про домінування інституціональних моделей держави Д. Норта, Дж. Уолліса, Б. Вайнгаста, Фіндлі-Уілсона, М. Олсона та ін., в яких роль держави зводиться до здійснення насильства над економічними індивідами в різних формах та способах; про більш обґрунтовану точку зору на інтерпретацію дій держави в економічній сфері в працях вітчизняних дослідників В. Лагутіна, І. Малого, М. Галабурди та інших, а саме розуміння сутності економічних функцій держави з проведенням економічної політики, суть якої відображає обмін, за допомогою якого індивіди реалізують свої та спільні інтереси.

Ретроспективне дослідження теоретичних здобутків вітчизняних вчених дало підстави зробити висновок, що аналіз напрямів економічної політики та уникнення аналізу сутності економічних функцій держави було характерним ще представникам Київської психологічної школи М. Бунге та Д. Піхно, які зосереджувалися на розгляді меж державного регулювання, історичних умов запровадження економічної політики та недопущення соціальних потрясінь.

Окремі аспекти аналізу поняття функції, економічної функції держави та їх класифікації виконані вітчизняними вченими-правниками О. Лоцихіним та О. Варич, вченими економістами Ю. Павленко, І. Малим, М. Галабурдою, іноземними вченими К. Єрохіною, Ф. Шамхаловим, І. Бабайцевою та ін. Ідентифікація економічних функцій держави, економічної політики та державного регулювання проглядається в роботах І. Михасюка, З. Залози, С. Сажинеця, В. Анцупова, Т. Юрьєвої. Систематизовано дослідження теоретичних засад економічних функцій держави та виявлено, що в багатьох випадках економічні функції держави розглядаються в контексті аналізу окремих економічних проблем, економічної політики, державного регулювання. Проте системне бачення генезису економічних функцій національної держави та форми їх реалізації з позицій цивілізаційної парадигми залишаються недостатньо вивченими.

У розділі 2 «Економічні функції національних держав, напрямки та інституціональні форми їх реалізації в умовах становлення ринкової економічної системи країн Західної цивілізації» висвітлено процес формування економічних функцій національних держав в кожній підсистемі ринкової економічної системи на стадії її становлення в країнах Західної

цивілізації, проаналізовано особливості інституціональних форм їх реалізації та розглянуто можливість використання досвіду цих країн у створенні економічних інститутів в Україні.

В дисертації автором доведено, що організація національними державами виробничої підсистеми ринкової економіки на стадії її становлення була спрямована на створення умов для виникнення господарських одиниць, що діють на засадах приватної власності, конкуренції та підприємництва. Визначено, що виникнення таких підприємств передбачало дії національних держав по скасуванню привілеїв, феодальної регламентації, запровадження особистої свободи та рівності в економічній сфері, створення можливості для капіталізації засобів виробництва та їх використання з метою отримання прибутку. Обґрунтовано важливість функцій національної держави щодо створення національної транспортної інфраструктури для взаємодії економічних суб'єктів та мобільності робочої сили, створення ринкової інфраструктури.

Дослідження впливу окремих національних держав Західної цивілізації на формування виробничої підсистеми ринкової економіки дозволило встановити напрями та національні особливості економічних функцій держави: вплив духовно-культурних чинників на процеси індустріалізації в Англії здійснювався з використанням цінностей пуританської моралі, у Франції – просвітницьких ідей, у Німеччині – протестантської релігії та ідеології націоналізму; залежність ступеню успішності створення ринкової виробничої підсистеми від дій національних держав щодо утвердження в ній відносин приватної власності, запровадження цивільного та комерційного кодексів, патентного права, страхування, реклами, розвитку транспортної інфраструктури тощо. В результаті проведеного дослідження було виявлено, що ці дії реально відбувалися не послідовно, з тимчасовим поверненнями до феодальних порядків: в Англії прецедентне право гальмувало запровадження акціонерних виробничих організацій; у Франції мало місце повернення дворянських титулів та майна; у Німеччині феодальна верхівка князівств чинила опір змінам у парламенті, де займала переважну більшість. Визначено центральну роль в успішності змін у легітимізації інституту приватної власності шляхом його юридичного захисту, що знайшло підтвердження і в практиці ринкової трансформації економіки в нашій країні. Виявлено, що незахищеність приватної власності в Україні стала не лише одною з причин повільної модернізації виробничих підприємств, але й призвела до масштабного обману в процесі приватизації державних підприємств, рейдерства, виникнення неефективних власників тощо.

Доведено, що становлення соціально-економічної підсистеми ринкової економіки в провідних країнах Західної цивілізації відбувалося внаслідок зміни відносин владарювання-підпорядкування (особистої суспільної залежності) та утвердження свободи діяльності економічних суб'єктів – носіїв капіталу та носіїв трудового потенціалу. Автором аргументовано доцільність встановлення домінуючої ролі в соціально-економічній підсистемі за працівниками (носіями

трудового потенціалу), тому відтворення і розвиток економічних суб'єктів в якості працівників на основі базових принципів – рівності можливостей у трудовій діяльності, соціальної справедливості, субсидарності, довіри та партнерства має основоположне значення для успішного функціонування даної підсистеми. Важливими напрямками економічних функцій національної держави визначено забезпечення національними державами реалізації зазначених принципів у функціонуванні соціально-економічної підсистеми. Вони полягають у створенні умов для вільного розпорядження своїм трудовим потенціалом та отримання належних результатів, підтримки соціально незахищених верств населення, охорони здоров'я, отримання професійної освіти, страхування на виробництві, необхідних для відтворення та розвитку трудового потенціалу найманих працівників. Доведено, що на практиці такі дії національних держав Західної цивілізації реалізувались шляхом запровадження інститутів оплати праці, соціального захисту, найму, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців, охорони праці, контракту та ін.

На основі компаративного аналізу реалізації економічних функцій національних держав Західної цивілізації виявлено, що на становлення соціально-економічних інститутів в різних країнах також впливали зміни в соціальній, політичній, духовно-культурній системах суспільств, особливостей менталітету націй, просвітництва, успіхів в проведенні освітніх революцій. В кожній країні вони мали свої особливості: в Англії становлення інститутів соціально-економічної підсистеми ринкової економіки мало еволюційний характер, у Франції – залежало від зміни урядів та устрою держави, в Німеччині – відбувалося з значним запізненням але мало яскраво виражену соціальну орієнтацію. Рекомендовано при формуванні інституційного середовища соціально-економічної підсистеми ринкової економіки в Україні, важливо урахувати досвід європейських держав пов'язаний з необхідністю чітких та послідовних дій верховної влади, направлених на безумовне дотримання базових принципів відтворення та розвитку трудового потенціалу найманих працівників.

Аргументовано, що економічні функції національних держав щодо формування посередницької сфери ринкової економіки на етапі її становлення обумовлені необхідністю поєднання виробництва та споживання благ в умовах поглиблення рівня розвитку суспільного поділу праці та утвердження приватної власності на ресурси. Тому доцільно включати у її становлення засади наступних принципів: по-перше, забезпечення свободи ведення посередницької діяльності кожним економічним індивідом та ліквідація монопольного становища окремих статусних груп, вільної конкуренції у посередницькій діяльності; по-друге, створення умов для поширення інформації про блага та доступ до неї споживачів, попередження (інституційними засобами) нечесної торгівлі чи надання позички на здирицьких умовах; по-третє, сприяння суб'єктам посередницької діяльності в отриманні відповідного доходу, збереження зацікавленості в її здійсненні. Доведено, що практично економічні функції національних держав у посередницькій сфері реалізувались шляхом

запровадження економічних інститутів, що забезпечують організацію проведення операцій з матеріальними благами та з грошовими коштами.

На основі використання порівняльний аналіз генезису економічних функцій національних держав було встановлено, що важливу роль у становленні посередницької сфери відіграло торгове право запровадження якого в окремих державах мало суттєві відмінності. В Англії основою торгового права було прецедентне право, яке відрізнялося гнучкістю до динамічних змін, які потребували економічні суб'єкти, окрім випадку тривалої заборони судом заснування акціонерних торгових компаній та акціонерних банків. Найбільш кодифікованими були Цивільний та Торговий кодекси у Франції та Німецьке торгове уложення, які започаткували сучасні підходи заснування, структури, функціональних прав та обов'язків посередницьких організацій, що зберігають свою актуальність і нині.

Обґрунтовано важливість економічних функцій національної держави у становленні єдиної національної грошової та банківської систем як для безпосереднього обміну товарами так і для кредитування національного господарства на основі ретроспективного аналізу розвитку країн Західної цивілізації. В Англії дії держави були направлені на приток золота в країну та потужний розвиток економіки як фундаменту запровадження паперових грошей. Забезпечення стійкості грошової одиниці дозволяє успішно та ефективно функціонувати як посередницькій підсистемі, так і ринковій економічній системі в цілому. Було доведено, що неврахування цього досвіду в Україні призводить до доволі частих інфляційних процесів, які негативно впливають на всі сфери ринкової економіки та втягують українське суспільство у залежність від кредитів Світового банку та Міжнародного валютного фонду. Також, виходячи з досвіду становлення посередницької сфери провідних країн Західної цивілізації, доведено необхідність врахування негативного впливу реклами, що несе недобросовісну або навіть «руйнівну» інформацію для суспільства.

Автором відзначено, що держава, як організаційний центр ринкової економічної системи, акумулює та реалізує індивідуальні, колективні та суспільні цілі, шляхом формування економіко-політичної підсистеми. Доведено, що в національних державах поряд з суспільними цілями та інтересами, які об'єднували індивідів та надавали легітимний характер впливу верховної влади, виникли легітимні індивідуальні та колективні цілі та інтереси, обумовлені приватною власністю. Аргументовано доцільність забезпечення їх узгодженості в межах економіко-політичної підсистеми ринкової економічної системи шляхом проведення економічної політики, розробки базових економічних інститутів та організації державного сектору економіки. Доведено, що їх формування та забезпечення функціонування виступають важливими напрямками економічних функцій національних держав.

В дисертації доведено, що передумовами формування в провідних країнах Західної цивілізації економіко-політичної підсистеми стали політичні процеси в

суспільстві, викликані тривалою боротьбою з деспотизмом, свавіллям королівського уряду та сюзеренів, яка завершилась формуванням демократичних засад суспільства. Вони призвели до суттєвих змін в економічній політиці, спрямованості економічних інститутів, утворенню нової бюджетно-податкової системи, підпорядкуванні діяльності публічного сектора економіки інтересам всього суспільства.

Дослідження реалізації економіко-політичних функцій в провідних суспільствах Західної цивілізації в другій половині XVII – 60-х рр. XIX століття дало змогу виявити особливості, пов'язані з етапами становлення національних держав. В Англії становлення незалежних гілок влади розпочалося з підписання Великої хартії вольностей у 1215 р. та набуло чітких обрисів після «Славної революції» 1688 року, які в поєднанні з англійським менталітетом та англіканством, стали основою успішного запровадження економіко-політичних інститутів. Для Франції та Німеччини цей процес розпочався пізніше і характеризувався різною наповненістю та темпами запровадження. Зокрема, від стрімкого запровадження інституту приватної власності на ресурси, під тиском революційних подій, до його часткового обмеження в період реставрації королівської влади у Франції, від політики протекціонізму князівств, що гальмувало економічний розвиток, до національного протекціонізму в Німеччині, що вивело країну на передові позиції у Європі у 1870-х роках. Таким чином було аргументовано, що досвід цих країн засвідчує про необхідність послідовних дій у реалізації економічних функцій держави національної держави шляхом запровадження економічних інститутів, які враховують індивідуальні, колективні та суспільні інтереси. Нехтування цим досвідом, декларування національною державою економічних інститутів, що носили формальний характер, призвело до негативних результатів у запровадженні політики вільної торгівлі, «шокової терапії» в першій половині 1990-х рр. в Україні, доволі частих інфляційних процесів, проблем з ринками інвестиційного капіталу, засобів виробництва, виникнення суттєвих протиріч між різними верствами населення тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає у комплексному дослідженні і визначенні економічних функцій національних держав та форми їх реалізації в провідних країнах Західної цивілізації на стадії становлення ринкової економіки з обґрунтування напрямів адаптації їх досвіду інституціонального забезпечення реалізації економічних функцій в Україні. Результати проведеного дисертаційного дослідження дають можливість сформулювати наступні висновки.

1. В дисертаційній роботі на основі методологічних засад цивілізаційної парадигми суспільствознавства розкрито роль національної держави в суспільстві та економічній системі. Методологічні підходи дозволили

встановити місію ринкової економічної системи, її зв'язок з іншими системами суспільства (системність); поглибити розуміння процесів розвитку ринкової економічної системи шляхом урахування, поряд з матеріальними чинниками, суспільної свідомості (монадність); уточнити місце людини в економічних процесах (антропологічність); відобразити особливості розвитку ринкової економічної системи на різних стадіях її життєвого циклу (генезис). Застосування методологічних принципів цивілізаційної парадигми відкрило можливість для характеристики сутності ринкової економічної системи та ролі держави у її функціонуванні та розвитку. На основі принципу суб'єктності було встановлено існування різних за статусом та місцем в економічній системі економічних суб'єктів. Застосування принципу цілісності дозволило виявити емерджентні властивості ринкової економічної системи та роль держави у розв'язанні притаманних їй протиріч. Принцип процесності став основою для виявлення особливостей руху ринкової економічної системи та форм впливу на неї з боку держави. Методологічний принцип самоорганізованості дозволив обґрунтувати необхідність свідомої координації взаємодії економічних суб'єктів національною державою інституціональними засобами в умовах безперервної змінюваності ринкової економічної системи та середовища її функціонування.

2. В результаті уточнення поняття «функція» та розуміння економічних функцій національної держави встановлено природу економічних функцій національної держави, яка розглядається як зв'язок залежності між змінюваними сторонами, одна з яких представляє цілісний об'єкт (суспільство), а інша його частину (державу). В основі функціонального зв'язку залежності лежить ззовні задана (з боку цілого) ціль, спрямована на забезпечення цілісності, яку покликана реалізувати складова частина. Національна держава уособлює собою цілісність суспільства та його систем, оскільки акумулює інтереси всього суспільства. Здійснюючи верховну владу, вона задає певні цілі структурним складовим ринкової економічної системи. Економічні суб'єкти, як залежні складові ринкової економічної системи, реалізують задані державою цілі, що виступають в якості економічних функцій національної держави.

3. Визначено напрями впливу національної держави на ринкову економічну систему шляхом розкриття її функціональної структури, до складу якої входять виробнича, соціально-економічна, посередницька та економіко-політична підсистеми. Основою виокремлення зазначених підсистем є дії кінцевих причин цілісності системних об'єктів, встановлених Аристотелем, - матеріальна, сутнісна, рушійна та цілепокладаюча. В кожному із зазначених напрямів держава визначає спрямованість дій економічних суб'єктів, що виступають як економічні функції держави у виробничій, соціально-економічній, посередницькій, економіко-політичній підсистемах ринкової економічної системи. Так економічні функції держави у виробничій підсистемі направлені на забезпечення виробництва матеріальних благ і послуг для задоволення зростаючих економічних потреб суспільства; економічні функції в соціально-економічній підсистемі, спрямовані на забезпечення відтворення і

розвитку економічних суб'єктів в якості працівників (носіїв трудового потенціалу); економічні функції економіко-політичної підсистеми пов'язані з приведенням в дію рушійних сил суспільства, що забезпечують функціонування і розвиток (рух) ринкової економічної системи; економічні функції посередницької сфери, покликані поєднати виробництво та споживання благ в умовах поглиблення рівня розвитку суспільного поділу праці. Держава забезпечує цілісність ринкової економічної системи за умови досягнення взаємної узгодженості між функціональними підсистемами та певного рівня їх розвитку.

4. Розкрито сутність економічних інститутів як основної форми реалізації економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі. Вони передбачають встановлення статусу економічних суб'єктів, прийняття норм та правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської діяльності, в якій вони взаємодіють. Статус суб'єктів ринкової економічної системи національної держави обумовлені типом і формами власності на ресурси та місцем в системі суспільного поділу праці. Система координуючих, субординуючих, регламентуючих, мотивуючих норм і правил встановлює певний порядок дій економічних суб'єктів на засадах свободи та рівності, які своєю активністю забезпечують досягнення цілей, що лежать в основі відповідної економічної функції. Встановлені державою норми і правила ґрунтуються на силі верховної влади, тому вони є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами господарської системи і виступають своєрідним засобом зовнішнього впливу на їх активність. Врахування у економічних інститутах зовнішніх та внутрішніх чинників суспільного розвитку, стадії розвитку ринкової економічної системи забезпечує їх ефективність. Використання економічних інститутів як основної форми реалізації економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі обумовлена необхідністю узгодження на демократичних засадах індивідуальних, колективних та суспільних інтересів для забезпечення цілісності ринкової економічної системи.

5. Встановлено міру відображення економічних функцій національних держав та інституціональних форм їх реалізації в сучасних наукових джерелах. Економічні функції національних держав висвітлюються в зарубіжній та вітчизняній науковій літературі в рамках класичних, неокласичних, кейнсіанських та інституціональних підходів. Це обумовило суттєві відмінності в розумінні місця та ролі національної держави в ринковій економіці, сутності її економічних функцій, їх переліку та значення для розвитку національної економіки. Зазначену проблему також розглядають фахівці різних суспільних наук – правники, соціологи та економісти. Актуальним, на нашу думку, є використання інституціонального аналізу у дослідженні проблеми економічних функцій національної держави, що розкриває їх організаційну природу.

6. Розглянуто особливості формування економічних функцій та інституціональних форм їх реалізації провідних держав Західної цивілізації – Англії, Франції, Німеччини в другій половині XVII – 60-тих рр. XIX століття в функціональних підсистемах ринкової економічної системи на стадії її

становлення. До таких особливостей відносяться: послідовність запровадження демократичних змін суспільства, як основного принципу організації національної держави; швидкість прийняття та запровадження національною державою економічних інститутів, рівня узгодженості інтересів всіх учасників економічних процесів; ступінь використання духовно-культурних чинників (менталітету, релігії, освіти) нації в суспільних перетвореннях, тощо. При порівнянні ефективності економічних інститутів ринкової економіки була виявлена її залежність від генезису економічних функцій національної держави.

7. Виявлено можливості використання досвіду інституціонального впливу провідних національних держав Західної цивілізації на ринкову економічну систему в сучасній Україні. Зокрема при розбудові ринкових економічних інститутів рекомендовано урахувати стадію історичного розвитку ринкової економічної системи та рівень зрілості її підсистем; виключну роль базових економічних інститутів, перш за все, інституту приватної власності. В економічних інститутах мають бути відображені інтереси всіх учасників економічних процесів, стимули для активної діяльності власників капіталу та трудового потенціалу. Особливе значення має легітимність економічних інститутів, яка забезпечується наданням їх складовим юридичного визначення та прийняття в демократичний спосіб.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у наукових фахових виданнях:

1. Волкова О.М. Становлення держави як економічної організації / О.М. Волкова, С.В. Степаненко // Наукові праці Донецького національного технічного університету: Зб. наук. праць. Серія: економічна. – Донецьк: Дон НТУ, 2005. – Випуск 89-2. – С. 166-169 (0,4 д. а, особисто автору – 0,2 д. а., проаналізовано роль приватної власності у становленні держави як економічної організації).

2. Волкова О.М. Влада в організації господарської системи / О.М. Волкова // Формування ринкової економіки : Збірник наук. праць. – К.: КНЕУ, 2012. – № 27. – С. 6-14 (0,4 д.а.)

у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз:

3. Волкова О.М. Держава в суспільстві та в його господарській сфері: неklasичний підхід / О.М. Волкова // Економіка розвитку (DOAJ, РІНЦ, BASE, WorldCat, Index Copernicus International S. A.) Науковий журнал. – Х.: ХНЕУ, 2012. – № 2 (62). – С. 5-9 (0,4 д.а.)

4. Волкова О.М. Держава в організації господарської системи / О.М. Волкова, С.В. Степаненко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна (РІНЦ). – Донецьк: Дон НТУ, 2013. – № 2 (44). – С. 85-99 (1,2 д.а., особисто автору – 0,6 д. а., проаналізовано роль верховної влади в організації ринкової економічної системи національної держави).

5. Волкова О.М. Економічні функції держави у становленні економіко-політичної підсистеми Англії (XVII – 60-ті роки XIX ст.) / О.М. Волкова // Збірник наукових праць учених та аспірантів. – Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (РІНЦ, ВІНІТІ РАН, Ulrich's Periodicals Directory (США), ISI, UAE, UIF, CiteFactor). – 2015. – № 26/1. – С.114-119 (0,9 д.а.)

в інших виданнях:

6. Волкова О.М. Формування історико-економічних знань університетського рівня в процесі самостійної роботи / О. М. Волкова // Навчальні інновації та їхній вплив на якість університетської освіти: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 29 січ. 2003 р. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 171-173 (0,2 д.а.)

7. Волкова О.М. Цивілізаційні підходи у вивченні проблеми становлення і розвитку індустріального суспільства в курсі «Економічна історія» / О. М. Волкова // Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 2-4 лютого 2005р. – К.: КНЕУ, 2005. – Т.2. – С. 65-66 (0,1 д.а.)

8. Волкова О.М. Формування базових знань сучасного фахівця / О. М. Волкова // Індивідуалізація навчального процесу як провідна складова модернізації вищої економічної освіти : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 31 січ. – 2 лют. 2006 р. : у 2 т. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т. – Київ : КНЕУ, 2006. – Т. 1. – С. 239–241 (0,2 д.а.)

9. Волкова О.М. Вплив цивілізаційних факторів на формування нових якостей особистості в економічному житті суспільства / О. М. Волкова // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій: Зб. матеріалів наук.-метод. конф. 5-8 лютого 2008 р. – У 2т. –К.: КНЕУ, 2008. – Т.1. – С. 103-104 (0,2 д.а.)

10. Волкова О.М. Хвильова природа економічного розвитку / О.М. Волкова // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип.: Державне антикризове управління національною економікою: світовий досвід та проблеми в Україні : матеріали наук. конф., 14–15 квіт. 2010 р. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 22-24 (0,1 д.а.)

11. Волкова О.М. Організаційний підхід до дослідження ролі держави в господарській сфері / О.М. Волкова // Парадигмальні зрушення в економічній теорії XXI ст.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 лист. 2012 р. – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. – С. 433-436 [Електронне видання] Режим доступу: http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/science/conferences/2012/Paradigm/conf_paradigm_2012.pdf (0,2 д.а.)

12. Волкова О.М. Знання та розуміння ролі держави в економічній освіті студентів / О.М. Волкова // Від викладання дисциплін – до освоєння наук: трансформація змісту, технологій освітньої діяльності та розвиток педагогічної майстерності: зб. Матеріалів наук.-метод. конф., 31 січ. 2013 р./М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» – К.: КНЕУ,

2013.– С. 73–74. [Електронне видання] Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/7376/1/73-74.pdf> (0,1 д.а.)

13. Волкова О.М. Держава і кооперація / О.М. Волкова // Кооперація на порозі XXI століття: проблеми і перспективи розвитку: до 100-річчя Другого кооперативного з'їзду (17 жовтня 2013р.) : зб. матеріалів Круглого столу / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2013. – С. 69-71 (0,1 д.а.)

14. Волкова О.М. Методика формування компетентностей студентів при вивченні історико-економічних дисциплін / О.М. Волкова // Студентоцентризм у системі забезпечення якості освіти в економічному університеті : зб. матеріалів Всеукр. наук.-метод. конф. за міжнар. участю, (Київ, 2–3 берез. 2016 р.) / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2016. – С. 163–164. [Електронне видання] Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/17784/1/163-164.pdf> (0,1 д.а.)

15. Волкова О. М. Еволюція методологічних підходів до вивчення ролі держави в ринковій економіці / О. М. Волкова // Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку: збірник матеріалів Круглого столу 10 листопада 2016 р. / ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені В. Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2016. – С. 135-140 (0,3 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Волкова О. М. Генезис економічних функцій національних держав та форми їх реалізації в країнах Західної цивілізації (друга половина XVII – 60-ті рр. XIX століття). Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2017.

У дисертації на основі використання принципів та підходів цивілізаційної парадигми суспільствознавства обґрунтовано роль національної держави на стадії становлення ринкової економіки. Розкрито природу та генезис економічних функцій національної держави в контексті кінцевих причин забезпечення цілісності ринкової економічної системи. В роботі показано використання економічних інститутів в якості основної форми реалізації економічних функцій національної держави в ринковій економічній системі. Розглянуто особливості формування економічних функцій провідних держав Західної цивілізації – Англії, Франції, Німеччини в другій половині XVII – 60-тих рр. XIX століття на стадії становлення в них ринкових економічних систем та можливостей використання їх досвіду для успішної організації ринкової економіки в сучасній Україні.

Ключові слова: принципи та підходи цивілізаційної парадигми, метод кінцевих причин, національна держава, організаційний центр, верховна влада, економічні функції національної держави, економічний інститут, ринкова економічна система.

АННОТАЦИЯ

Волкова О. М. Генезис экономических функций национальных государств и формы их реализации в странах Западной цивилизации (вторая половина XVII - 60-е гг. XIX века). Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 - Экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2017.

В диссертации представлена характеристика принципов и подходов цивилизационной парадигмы обществознания, на основе которых раскрыты значение национального государства в организации рыночной экономической системы, определяющая роль системообразующей связи общества (имущественной или материальной) в становлении национального государства и присущей ему экономической системы.

В работе был использован метод конечных причин целостности системных объектов для характеристики функциональной структуры рыночной экономической системы. Экономические функции национального государства представлены как направления его действий по формированию условий взаимодействия экономических индивидов, структуры экономической системы, достижения ее целостности. К таким направлениям экономических функций государства относятся: экономические функции производственной подсистемы, экономические функции социально-экономической подсистемы, экономические функции посреднической подсистемы и экономические функции экономико-политической подсистемы рыночной экономической системы.

В качестве основной формы реализации экономических функций национального государства в рыночной экономике рассматриваются экономические институты. Для их характеристики применены и описаны такие понятия как статус экономических субъектов, нормы и правила их действий, особенности национальной экономики на разных стадиях ее развития и др. Особое внимание в работе уделено характеристике координирующих, субординационных, регламентирующих, мотивирующих норм и правил, их роли в создании условий взаимодействия экономических субъектов. Обоснована роль экономических институтов в обеспечении, на демократических началах, согласованности индивидуальных, коллективных и общественных интересов как основы достижения целостности рыночной экономики. Экономические институты формируются национальным государством во всех четырех сферах рыночной экономической системы, реализуя конечные причины целостности общества.

В диссертации рассмотрены особенности формирования экономических функций ведущих государств Западной цивилизации - Англии, Франции, Германии,- на стадии становления в них рыночной экономической системы. В работе раскрыты причины успехов и неудач в реализации экономических функций национальных государств. Изложены возможные направления

использования их опыта для успешной деятельности национального государства по организации рыночной экономики в современной Украине. Значительное внимание уделено необходимости учета особенностей экономических функций национального государства на этапе становления рыночной экономики: по формированию ее функциональной структуры; по созданию в каждой из функциональных подсистем экономических институтов; по учету цивилизационных особенностей каждого общества и исторической стадии развития его рыночной экономической системы.

Ключевые слова: принципы и подходы цивилизационной парадигмы, метод конечных причин, национальное государство, организационный центр, верховная власть, экономические функции национального государства, экономический институт, рыночная экономическая система.

ANNOTATION

Volkova O.M. Genesis of economic functions of nation states and forms of their implementation in the countries of Western civilization (the late XVIIth century- 60-ies of the XIXth century). Manuscript.

The dissertation on obtaining of scientific degree of candidate of economic sciences on specialty 08.00.01 - Economic theory and history of economic thought. - SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.", Kyiv, 2017.

The thesis analyzes the role of the nation state on the basis of principles and approaches of civilizational paradigm of the social science in the period of emerging market economy.

The nature and genesis of the economic functions of the nation state have been revealed in the context of final causes of ensuring the integrity of the market economic system. The paper shows the use of economic institutions as the main form of implementation of the economic functions of the national state in market economic system. There has been considered the features of formation of economic functions of leading states of Western civilization - England, France and Germany in the late XVIIth century- 60-ies of the XIXth century in the period of emerging market economic systems and the opportunities to use their experience for the successful organization of modern market economy in Ukraine.

Keywords: principles and approaches of civilizational paradigm, the method of finite reasons, national state, organizing center, supremacy, economic functions of the national state, economic institutions, market economic system.